

ראש השנה יום הכיפורים

עת לבקש סליחה ועת לסלוח

מבוא

על פי המסורת היהודית, "הימים הנוראים" – ראש השנה, יום הכיפורים והימים שביניהם – מוקדשים לחשבון נפש, כלומר לבדיקת מעשינו בשנה שעברה בכל תחומי החיים. חכמינו הדגישו שחשוב לבחון את התנהגותנו כלפי הזולת. וכך אנו קוראים במשנה:



עֲבֹרֹת שֶׁבִּין אָדָם לְמִקּוֹם – יוֹם הַכּוֹפְרִים מִכֹּפֶר.
עֲבֹרֹת שֶׁבִּין אָדָם לְחֵבֶרֹ – אִין יוֹם הַכּוֹפְרִים מִכֹּפֶר,
עַד שֶׁיִּרְצֶה אֶת חֵבֶרֹ.
(משנה, מסכת יומא, פרק ח' משנה ט')

ביחידה זו נתמקד בחלק השני של המשנה הזאת, כלומר בחובת האדם להתפייס עם חברו. חובה זו חלה במשך כל השנה, אך הימים הנוראים מוקדשים לה במיוחד. יחידה זו משותפת לראש השנה וליום הכיפורים ונושאה הוא הסליחה והפיוס.

מטרות היחידה

- התלמידים יכירו אפיונים חשובים של ראש השנה ושל יום הכיפורים (פעילות חזרה).
- התלמידים יתודעו למרכזיותן של בקשת הסליחה ושל המחילה בימים הנוראים.
- התלמידים יכירו את המושגים מחילה והתפייסות.
- התלמידים ידונו בקשיים הכרוכים בבקשת סליחה.
- התלמידים יגלו אמפתיה לקושי לבקש סליחה ולקושי לסלוח.
- התלמידים יתנסו ביישום הנלמד הלכה למעשה.

חלקי היחידה

- פתיחה – משחק חג
- חלק א' – עת לבקש סליחה
- חלק ב' – עת לסלוח
- סיום – משימה אישית

אמצעים מיוחדים

גיליונות בריסטול לבן (כמספר התלמידים). כל תלמיד יגזור שמונה כרטיסים בגודל קלפי משחק רגילים מספריים מצבעים (טושים) מעטפות גדולות (אחת לכל תלמיד) או אמצעי אחר לאריזת הקלפים ולשמירתם

פתיחה – משחק חג

כמו כל היחידות העוסקות בחגים בתכנית זו, יחידה זו נפתחת ב"דף פתקים". מהפתקים האלה יוכלו התלמידים לדלות מידע בסיסי על החג, ועל סמך המידע הזה יכינו משחק קלפים. הכנת המשחק והמשחק עצמו נועדו לסייע לתלמידים להפנים את המידע הנלמד. ביחידות העוסקות בימי זיכרון לא פתחנו את היחידות בדרך זו.

שיחה – מה ידוע לכם על ראש השנה?

עוד לפני שפותחים את הספר אפשר לבקש מהתלמידים להעלות את כל המושגים והעובדות שהם זוכרים על הראש השנה המתקרב ולכתוב את המידע על הלוח. לאחר מכן כדאי לפתוח את הספר בעמוד "דף הפתקים" (עמ' 8) ולבדוק אם יש בו מידע נוסף על מה שהתלמידים הזכירו.

הכנת הקלפים על ראש השנה

לאחר השיחה מפנים את התלמידים להכנת הקלפים למשחק על פי ההנחיות המופיעות בעמ' 9 בספר שלהם. תל"י. כדאי להכין את הקלפים של ראש השנה יחד, כדי לוודא שהכול מבינים איך עושים זאת. אם כל התלמידים הבינו את עקרון המשחק, בהמשך הם יוכלו להכין את הקלפים בעצמם.

קלפים לדוגמה (לראש השנה):

<p>ראש השנה החג fe</p> <p>כני הדודים fe ישנים אצלנו.</p>	<p>ראש השנה סיפור החג או מקורו</p> <p>התחלת שנה חדשה.</p>	<p>ראש השנה מצוות החג ומנהגיו</p> <p>תקיעת שופר תפוח בדבש תפילין חשבון נפש</p>	<p>ראש השנה תאריך החג ושמותיו</p> <p>א' ו'ה' בתשרי יום תרועה יום הדין יום הליכרון</p>
---	--	---	--

למורה

כמפורט להלן, התלמידים יוכלו להתחיל לשחק במשחק הרביעיות רק לאחר שהכינו קלפי משחק על ארבעה חגים, אולם יש לצפות שכבר בהתחלה ישאלו שאלות על המשחק. כללי המשחק המפורטים מופיעים בקובץ "על משחק הרביעיות" באתר של תל"י. (לקישור הקליקו כאן)

כבר בשלב זה כדי לדעת ש...

1. לקראת כל חג יכינו התלמידים ארבעה קלפים, וכך מספר הקלפים שיהיו ברשותם ילך ויגדל. התלמידים יוכלו להתחיל לשחק במשחק כאשר יהיו ברשותם מספיק קלפים (16 קלפים), כלומר לאחר שסיימו ללמוד על ארבעת חגי תשרי (ראש השנה, יום הכיפורים, סוכות ושמחת תורה).

2. המשחק הוא משחק רביעיות, דומה למשחק הרביעיות המוכר לתלמידים. גם כאן המטרה היא לאסוף רביעיות – ארבעה קלפים הקשורים לאותו חג.

ההבדל החשוב מהמשחק הרגיל הוא שבמשחק זה לאחר ששחקן השלים רביעייה עליו לענות על שלוש שאלות כדי לזכות בה. את השאלות ישאלו אותו השחקנים האחרים, והן נועדו לוודא שהתלמידים הבינו את המידע שלמדו:

- ציין את תאריך החג או שם נוסף אחד שלו
- ציין מצווה אחת או מנהג אחד של החג
- ספר את סיפורו של החג או את מקורו

עשרת ימי תשובה

בעקבות קריאת קטע המידע על עשרת ימי תשובה רצוי לציין מתי הם חלים באותה שנה (אפשר לבקש מהתלמידים לסמן אותם ביומנם ולמספר אותם) ולהציג את התקופה המתחילה בראש השנה ונמשכת עד יום הכיפורים כרצף – גם בזמן (מא' בתשרי עד י' בתשרי) וגם במהות – בראש השנה מתחיל תהליך של התבוננות עצמית, "חשבון נפש", והוא מגיע לשיאו ביום הכיפורים. במהלך הימים האלה אנו בוחנים את מעשינו בשנה שעברה ושואלים את עצמנו שאלות כגון "האם פגעתי במישהו השנה?" "האם עליי לבקש סליחה על מעשה שעשיתי?" וכדומה.

הכנת קלפי משחק על יום הכיפורים

נכין קלפים ליום הכיפורים, כפי שעשינו לראש השנה. כדי לגוון את ולא לחזור מיד על אותה פעילות, אנו ממליצים ללמד קודם את עמ' 11-13 בנושא הסליחה, ורק לאחר מכן להפנות את התלמידים להכין בעצמם את הקלפים של יום הכיפורים. קלפים לדוגמה (ליום הכיפורים):

<p>יום הכיפורים החט שלי</p> <p>אני אהב אפסר ללכת על הכביש, כי מכונות אינן נוסעות.</p>	<p>יום הכיפורים סיפור החט</p> <p>על פי המסורת, ביום הזה אלוהים סולח לפני האדם על המעשים הרעים עשו ו"מוחק" אותו.</p>	<p>יום הכיפורים מצוות החט ואנהאי</p> <p>צום בקשת סליחה סצודה מפסקת תפילות</p>	<p>יום הכיפורים תאריק החט ועמותו</p> <p>" בתשרי</p>
--	--	--	--

חלק א' – עת לבקש סליחה (עמ' 11)

- קריאת השיר "שנה טובה ללילך" מאת דליה בר-אל השלמת משימות 3-4 ודיון בשיר
לכאורה השיר פשוט מאוד, ועם זאת הוא מעלה כמה שאלות מעניינות:
מדוע הילדה בשיר איננה ניגשת לחברתה ומבקשת ממנה סליחה פנים מול פנים, או כותבת זאת במפורש?
– נראה שקשה לה לבקש סליחה.
מדוע קשה לבקש סליחה?
– בין היתר, נדון ברגשי הבושה הכרוכים לעתים בבקשת הסליחה, בקושי להודות שטעינו, בתקווה שהאחר יקדים אותנו, בחשש שהאחר לא יסלח לנו ועוד.
האם צריך לבקש סליחה במילים מפורשות? האם די ברמז לבקשת סליחה?
– תחילה נדבר על דרכים אחרות להראות נכונות לפיוס, ונעריך את הילדה בשיר על הדרך שבה היא מנסה להתפייס עם חברתה, למרות הקושי שלה לבקש סליחה במישורין.
– אחר כך נדון גם במגרעות של תקשורת לא ישירה – אם דברים אינם נאמרים בבירור, עלולה להיווצר אי-הבנה או תחושה שהפוגע אינו מצטער באמת על מה שעשה.

2 מחיי הילדים (משימה 5)

התלמידים יתארו בכתב מקרה שבו היה עליהם לבקש סליחה.

לא תמיד פשוט לבקש סליחה (עמ' 12)

3 הקטע "סיפור מהחיים"

הקטע מתאר ריב בין שתי אחיות ומעלה שתי סוגיות חשובות:
// הקושי ליזום שיחת פיוס והנטייה לחכות עד שהאחר ייזום אותו
// התעצמות הקושי ליזום שיחת פיוס ככל שהזמן עובר.



בין אדם למקום ובין אדם לחברו (עמ' 13)

4 לימוד קטע מהמשנה השלמת משימה 6 ודין במשנה:

// המסורת היהודית מבחינה בשני סוגים עיקריים של עברות (בעקבות ההבחנה בין שני סוגי מצוות):
"עברות שבין אדם למקום" הן עברות על "מצוות שבין אדם למקום" ("מקום" הוא אחד הכינויים של אלוהים). למשל, המצווה לאכול מצה בפסח.
"עברות בין אדם לחברו" הן עברות על "מצוות שבין אדם לחברו". בספר הובאה דוגמה אחת לעברה כזאת – גנבה. במשימה 6 התלמידים מתבקשים לכתוב דוגמאות נוספות.

הערה חשובה:

יש לנהוג בזהירות בבירור ה"עברות בין אדם למקום". ייתכן שרבים מאתנו אינם מקיימים כמה וכמה מה"מצוות שבין אדם למקום". עם זאת, כדאי להדגיש שרבים מאתנו מקיימים רבות מהן (למשל, אכילת מצה בפסח, הדלקת נרות בחנוכה ועוד).

// המשנה מדגישה שהתפייסות אדם עם חברו חשובה מאוד, ושהאחריות לפיוס היא על בני האדם: מבקש הסליחה צריך להתאמץ ולשכנע את חברו לסלוח, ומי שמבקשים ממנו סליחה צריך למחול ולאפשר בנייה של יחסים חדשים וטובים יותר. התפייסות יכולה לקרות רק במפגש ישיר ואישי בין אנשים.

1 קריאת קטעים מספרו של הסופר חיים פוטוק, "הדגול" השלמת משימות 7-10 ודיון בסיפור



עמדנו על הקושי שבבקשת סליחה, ועתה נעמוד על הקושי לסלוח לאדם שפגע בנו. לאחר קריאת הסיפור נדון בשאלות האלה:

מדוע היה קשה לראובן לסלוח (למחול*) לדני, אף על פי שהוא ביקש ממנו סליחה?
 – ראובן היה אומלל, כועס ומודאג. דברי הסליחה של דני לא יכלו להקל את כאבו ולא לרפא את עינו.
 – ייתכן שראובן לא האמין שדני דיבר בכנות, וייתכן

שהוא אף העדיף להאמין שדני אינו מדבר בכנות, משום שהיה לו קשה להיפטר מהכעס. למרבה הפלא, לפעמים יש סיפוק בתחושה שאנחנו "צדיקים כועסים" או "צדיקים נפגעים". כמו כן, לפעמים אנחנו זקוקים לזמן כדי לסלוח לאחר, וייתכנו גם סיבות אחרות.
 * כדאי להכיר לילדים את המילה "מחילה" (ואת הפועל "למחול") כדי להעשיר את לשונם וכדי שיכירו אותה לפני שיקראו את הציטוט ממשנה תורה לרמב"ם (עמ' 17).

על שאלת המחשבה בעמ' 15: לאחר שעשינו דבר לא טוב חשוב להשתדל לתקן מה ש"קלקלנו", אך במקרה הזה, דני לא היה יכול לתקן את תוצאות המעשה (כלומר לרפא את ראובן). ולכן נותר לו רק לעשות מעשה שיראה שהוא מתחרט על המעשה ולא היה חוזר עליו. היה אפשר להציע לדני לנסות להקל את סבלו של ראובן כדי להראות שהוא מתחרט ומצטער, למשל, להביא לו תקליטורים של מוזיקה שהוא אוהב, לקרוא לו סיפורים וכדומה.

שאלה 7 – מעניין שאף שבסיפור שלפנינו דני הוא שפגע בראובן, דני אומר שעתה הוא הנפגע. דני מציין שהוא לא נפגע מכעסו של ראובן (הנראה לו מוצדק), אלא משום שראובן סירב להקשיב לו ומנע ממנו כל אפשרות שהיא לבקש סליחה. לפעמים האדם שפגע בחברו מרגיש עז צורך להתנצל.

שאלות 8 ו-9 – דני הסביר את עצמו וכך השתכנע ראובן שעליו לסלוח. ייתכן גם שראובן התרשם מהתעקשותו של דני לזכות בסליחתו.

משימה 10 – אפשר לבקש רק משני זוגות שחקנים להציג סיום אחר לסיפור: רעיונות לדוגמה:

– ראובן סירב לסלוח לדני, אך לאחר שדני יצא מחדרו הוא מצטער על כך. מה יעשה ראובן?
 – ראובן המשיך לסרב לסלוח לדני ואחר כך הצטער על כך. הוא פוגש בדני שוב בבר מצווה של חבר משותף. מה ירגישו כאשר יזהו זה את זה? מה יאמרו זה לזה? האם ידברו על מה שאירע או שיתעלמו וידברו על משהו אחר?

2 לימוד מקור: קטע מ"משנה תורה" לרמב"ם (רבי משה בן מימון, המאה ה-12), השלמת משימה 11 ודין

שאלה 11א: הבהרת המקור –

- המקור לקוח מהחיבור "משנה תורה". בחיבור הזה רמב"ם מפרט את המצוות ודין בהן. בקטע זה רמב"ם טוען שאדם חייב לסלוח לחברו אם חברו מבקש ממנו סליחה (בכנות).
- כדאי לשאול: למה רמב"ם חושב שמי שמסרב לסלוח הוא אכזרי? קשרו שאלה זו לשאלה 7 (מדוע כעס דני על ראובן?)
- שימו לב: רמב"ם לא רק טוען שהאדם חייב לשמוע את דברי חברו ולסלוח לו, אלא גם דורש שימחל לו "בלב שלם ובנפש חפצה"! בתפיסת עולמו של רמב"ם אין מקום לשמירת טינה. אם אדם ביקש סליחה, יש למחול לו ולפתור את העימות לחלוטין.

שאלה 11ב: שאלה זו מתמקדת בהתמדה בבקשת סליחה.

רמב"ם מזכיר גם את בקשת סליחה בפומבי, בפני עדים.

העשרה למורה

כפי שמוזכר בספר לתלמידים (משימה 11ב), רמב"ם מרחיב את דבריו בעניין: לא רצה חברו למחול לו – מביא לו שורה של שלושה בני אדם מריעיו (=מחבריו),

ופוגעין בו ומקשין ממנו (=מנסים לשכנע אותו).

לא נתרצה להן, מביא לו [פעם] שנייה ושלישית.

לא רצה, מניחו והולך לו.

וזה שלא מחל, הוא החוטא.

(רמב"ם, משנה תורה, הלכות תשובה, פרק ב', הלכה י"ג)



הצעה לדין והעשרה

מדוע בחרה המסורת להקדיש לסליחה תקופה מוגדרת בשנה?

- הסיפור "הדגול" וגם דברי רמב"ם אינם דנים בימים הנוראים דווקא. אפשר לבקש סליחה בכל יום, ולא צריך לחכות לימים הנוראים כדי לעשות זאת. מדוע אפוא בחרה המסורת להקדיש לרעיון סליחה תקופה מוגדרת בשנה?
- אפשר להרחיב בעניין זה ולדבר גם על מועדים אחרים בלוח העברי. אחד הדברים היפים ביותר במועדים הוא שרבים מהם מתמקדים בנושא מסוים ומעודדים אותנו לחשוב עליו לעומק פעם אחת בשנה לפחות. לדוגמה, ברור שעלינו להעריך את הטבע בכל יום, אך לפעמים קשה לעשות זאת, ולכן טוב שיש חג – ט"ו בשבט – המבטיח שפעם אחת בשנה לפחות נתמקד בנושא הזה. הדבר חשוב עוד יותר בנושאים נעימים פחות, נושאים שאנו נוטים לדחות שוב ושוב – כמו הסליחה. בשיר "שנה טובה ללילך" הילדה דוברת השיר מנצלת את בואו של ראש השנה כדי לנסות להתפייס עם חברתה לילך. ייתכן שבוא החג זימן לה הזדמנות לחשוב על מה שעשתה, ייתכן שהיא אינה רוצה להתחיל את השנה החדשה בלי להתפייס עם חברתה, ייתכן שהיא חושבת שהחברה תהיה מכונה יותר לסלוח לה לקראת ראש השנה בזכות "אווירת" המחילה הכרוכה בחג הזה ובעשרת ימי התשובה.

משימה אישית לחג

התלמידים מתבקשים לבדוק אם עליהם לבקש סליחה ממישהו או לסלוח למישהו. מטרת המשימה היא להמחיש לתלמידים שנושאים אלו אינם נושאים ללימוד ותו לו, אלא הזדמנות ליישם את מה שלמדו הלכה למעשה.